

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2012 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2012

2

Vilnius 2013

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2012

2

Vilnius 2013

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-7-55

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

MOKSLO GYVENIMAS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTO 2012 M. VEIKLOS ATASKAITA

2012 metai Lietuvos istorijos instituto gyvenime buvo palyginti ramūs, stabilūs, bet įtempti ir darbingi. Baigėsi, bent jau šiuo metu, visi perversmai ir pertvarkos: nusistovėjo Lietuvos mokslo organizacinė struktūra ir mokslo finansavimo tvarka, realiu Lietuvos mokslo plėtros faktoriumi ir organizatoriumi tapo Lietuvos mokslo taryba (toliau LMT), įsitvirtino nauja kiek pakitusi Instituto vidinė mokslinės veiklos organizavimo tvarka (ilgalaikės programos). Tiesa, tokiu pat „stabiliu“ tampa ir Instituto deficitinis biudžetas, kurį sąlygoja nauja mokslo institucijų finansavimo formulė. Kita vertus, metus žymėjo labai intensyvus Instituto ir kiekvieno jo darbuotojo darbas. Įprastu tapo mokslinės veiklos organizavimas tiek su programų, tiek su projektų pagalba. Projektinė veikla visiems padidino darbų apimtį, bet rezultatai nuteikia optimistiškai – gerai įvertinti Instituto 2009–2011 m. mokslinės veiklos rezultatai, ne tik didelis teikiamų projektų skaičius, bet ir aukštas jų sėkmės rodiklis, be skaudžių duobių išgyventi finansiniai metai, o kai kurie dalyvaujantys projektuose jau galėjo pajusti ir jų teikiamą materialinę naudą, Instituto mokslininkai matomi ir vertinami Lietuvos visuomenėje.

* * *

Pagrindinė Instituto veikla – moksliniai tyrimai – vyko stabiliai. Mokslinė veikla buvo organizuota pagal patvirtintas Instituto mokslo veiklos kryptis, įtvirtintas Instituto įstatuose. *Fundamentinių mokslų srityje*: 1. Lietuvos visuomenės ir valstybės raida iki XXI a. pradžios (istorija, istoriografija, pagalbiniai istorijos mokslai ir kt); 2. Lietuvos archeologija, proistorės tyrimai; 3. Lietuvos etnologija: kultūrinis, socialinis ir teritorinis tapatumas. *Taikomųjų mokslų srityje*: Lietuvos istorijos šaltinių (Lietuvos Metrikos ir kitų) tyrimas ir skelbimas. *Mokslo taikomosios veiklos srityje*: Lietuvos miestų atsiradimas ir raida (istorija ir archeologija).

Įgyvendindamas savo tikslus – vykdyti ilgalaikius mokslinius fundamentinius ir taikamuosius Lietuvos valstybės, visuomenės ir lietuvių tautos priešistorės, istorijos,

Lietuvos etninės kultūros tyrimus – Institutas mokslinę veiklą organizavo per mokslines programas. 2012 m. vykdytos programos iš esmės atsinaujino. Kadangi 2011 m. baigėsi net penkios Institute vykdytos programos, 2012 m. pradžioje LII mokslo taryba patvirtino naujas: etnologai parengė dvi programas – „Savas“ ir „Kitas“ Lietuvoje: socialinės struktūros, kultūra, tapatybė“ (vadovė dr. Vida Savoniakaitė) bei „Socialinė sąveika ir kultūrinė raiška mieste: laisvalaikis, šventės ir ritualai“ (vadovas dr. Žilvytis Šaknys), kuriose bus nagrinėjamos Lietuvos gyventojų tapatybės ir kultūros konstravimo bei socialinės sąveikos palaikymo miestiečių šeimoje, bendradarbių ir draugų bendrijose problematika. Taip pat dvi programas parengė archeologai – „Priešistorinės ekonomikos ir technologijų tyrimai“ (vadovas dr. Gytis Piličiauskas), skirta IV–I tūkstantmečiais pr. Kristų Lietuvos teritorijoje gyvenusių bendruomenių ekonomikos ir technologijų raidai, ir „Geležies amžiaus bendruomenės. Teritoriniai, socialiniai ir ideologiniai ryšiai“ (vadovė dr. Andra Strimaitienė), numatanti tirti geležies amžiaus bendruomenių socialinius ir ideologinius ryšius, identitetą, erdvinės organizacijos klausimus. 2012 m. vasario 23 d. švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl ilgalaikių institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtos programų patvirtinimo“ Nr. V-323 buvo patvirtintos Instituto dar 2011 m. parengtos keturios ilgalaiškės programos: „Lietuvos Metrikos ir kitų šaltinių tyrimas ir publikavimas“ (vadovas dr. Artūras Dubonis), „Visuomenės struktūros, socialinė sąveika ir jos poveikis valstybės raidai (Naujieji laikai)“ (vadovė habil. dr. Tamara Bairašauskaitė), „Vėluojantis nacijos formavimasis: lietuvių atvejis?“ (vadovas dr. Česlovas Laurinavičius), „Vilniaus istorija. Tyrimai“ (vadovė dr. Zita Medišauskienė), kurios buvo arba naujai sukurtos, arba sukurtos performuojant, neretai papildžius ir išplėtus jau veikiančias institucines programas. 2012 m. buvo pirmieji programų įgyvendinimo metai, darbai tik įsibėgėjo, todėl gausių rezultatų tikėtis sunku, bet darbas vyksta nuosekliai. Tačiau jau dabar ryškėja pirmosios programų įgyvendinimo problemos, kurių viena – kintanti programų vykdytojų ar etatų sudėtis, mokslininkams išeinant dirbti į projektus, stažuočių programas ir pan.

Esminių poslinkių neįvyko ir sprendžiant kaskart vis pabrėžiamą mokslinių tyrimų finansavimo problemą – laboratorinių tyrimų, išvykų, ekspedicijų, kopijų finansavimą, aktualų visoms programoms. Nebuvo realizuotas pasiūlymas LMT numatyti tikslinę programą institucinių ilgalaiškių mokslinių tyrimų programų įgyvendinimo sąlygoms sudaryti. Tik Miestų tyrimų skyriaus mokslininkai sugebėjo pasinaudoti LMT vykdomos priemonės ūkio subjektų taikomųjų mokslinių tyrimų užsakymams pagal ūkio subjektų paraiškas remti lėšomis *Civitas Rutenica* senkapio chronologijos tyrimams radiokarbono metodu. Kartu su šiuo projektu LMT skyrė ir nedidelę sumą Instituto moksliniams tyrimams bei eksperimentinei plėtrai (toliau MTEP) įgyvendinti, kurios dėka galėjome finansuoti tam tikrus darbus. Bet šis skyrimas buvo labiau atsitiktinis, o ne nuolatinė praktika. Kita vertus, minėta priemonė sunkiai prieinama humanitaroms, ir ne tik jiems, ką rodo

faktas, kad 2012 m. šiai priemonei skirtos lėšos nebuvo išnaudotos dėl ūkio subjektų užsakomųjų tyrimų stokos.

Į antrąją pusę persivertė programos „Atminties kultūra Lietuvoje 1918–2009 m.“ įgyvendinimas, kuriai 2013 m. bus paskutiniai įgyvendinimo metai. Programa nestokoja publikacijų, tikėsimės, kad ji baigsis ir svariomis mokslinėmis išvadomis.

Taigi 2012 m. buvo vykdomos šios programos:

1. Atminties kultūra Lietuvoje 1918–2009 m. (habil. dr. Alvydas Nikžentaitis), 2009–2013;

2. „Savas“ ir „Kitas“ Lietuvoje: socialinės struktūros, kultūra, tapatybė (vadovė dr. Vida Savoniakaitė), 2012–2016;

3. Socialinė sąveika ir kultūrinė raiška mieste: laisvalaikis, šventės ir ritualai (vadovas dr. Žilvytis Šaknys), 2012–2016;

4. Priešistorinės ekonomikos ir technologijų tyrimai (vadovas dr. Gytis Piličiauskas), 2012–2016;

5. Geležies amžiaus bendruomenės. Teritoriniai, socialiniai ir ideologiniai ryšiai (vadovė dr. Andra Strimaitienė), 2012–2016;

6. Lietuvos Metrikos ir kitų šaltinių tyrimas ir publikavimas (vadovas dr. Artūras Dubonis), 2012–2016;

7. Visuomenės struktūros, socialinė sąveika ir jos poveikis valstybės raidai (Naujieji laikai) (vadovė habil. dr. Tamara Bairašauskaitė), 2012–2016;

8. Vėluojantis nacijos formavimasis: lietuvių atvejis? (vadovas dr. Česlovas Laurinavičius), 2012–2016;

9. Vilniaus istorija. Tyrimai (vadovė dr. Zita Medišauskienė), 2012–2016.

Kita Institute vykdomų mokslinių tyrimų dalis finansuojama per Lietuvos mokslo tarybos ir kitų institucijų projektus. Per projektus finansuojama jau nemaža dalis tyrimų, mokslinių išvykų, visos konferencijos bei vienkartinį ir tęstinių leidinių leidyba. 2012 m. Instituto mokslininkai įgyvendino net 55 projektus (2011 m. – 42): 50 finansavo LMT, iš jų du – ES struktūrinių fondų lėšomis, 3 – Užsienio reikalų ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija – 2; dar 4 projektuose LII dalyvavo kaip partneris. 25 iš šių projektų buvo tiriamieji (LMT – 24), 2 – konferencijų organizavimas (visi LMT), 20 – socialinės plėtros ir sklaidos projektai (LMT – 18), likusieji – kelionės, įrangos įsigijimas, laboratoriniai tyrimai ir pan. Vien tik iš projektų lėšų buvo leidžiami Instituto tęstiniai leidiniai, monografijos, šaltinių publikacijos, straipsnių rinkiniai ir kt., finansuojamas konferencijų organizavimas. 2012 m. pradėtas įgyvendinti 31 naujas projektas, tiesa, didžioji jų dalis buvo vienerių metų ar dar trumpesni. Tarp naujų projektų paminėtinas prof. J. Kiaupienės laimėtas visuotinės dotacijos projektas „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės kultūros fenomenas ankstyvųjų naujųjų laikų Europoje“. Kartu su dr. A. Čivilytės projektu „Technologija ir visuomenės raida priešistorėje: Bronzos amžiaus dirbinių tyrimas“

tai jau antras Instituto mokslininkų laimėtas visuotinės dotacijos projektas. Nepaisant labai sugriežtėjusių konkurso sąlygų, 2012 m. trečiajam dotacijos kvietimui kolegos pateikė net tris paraiškas (D. Baronas, G. Piličiauskas, D. Staliūnas). Mokslininkų iniciatyva parengtų projektų grupėje laimėjo 3 projektai (iš 5 pateiktų paraiškų), *Lituanistikos plėtros* programoje – 14 (iš 20 paraiškų), iš mokslinių renginių programos finansuotos 2 konferencijos. Nors konkurencija didėja, ypač *Lituanistikos plėtros* programoje, tačiau Instituto mokslininkų pateikiamų paraiškų sėkmės procentas išlieka aukštas – apie 67 proc. Lietuvos mokslo tarybos paskelbtais duomenimis, 2009–2012 m. Instituto paraiškų sėkmės rodiklis buvo 67,3 proc., t. y. didžiausias tarp visų mokslo ir studijų institucijų humanitarinių ir socialinių mokslų srityje. 2012 m. pabaigoje vykusių *Lituanistikos plėtros* (toliau – LIT) ir mokslininkų grupių projektų (toliau – MIP) sėkmės rodiklis taip pat panašus – jis siekia 63,25 proc. (MIP– 50 proc., LIT – 76,5 proc.), iš dviejų MIP paraiškų laimėjo viena, iš 17 *Lituanistikos plėtros* laimėjo 13.

Šiuo metu projektuose dirba jau 2/3 Instituto mokslininkų (45), dalis jų – net keliuose vienu metu. Kitų institucijų dalis mūsų mokslininkų projektinėje veikloje nedidelė. Taigi projektinė veikla tampa daugelio mokslininkų kasdienio mokslinio gyvenimo dalimi, tiesa, mokslinį gyvenimą darydama labai intensyvią.

* * *

Instituto mokslininkų ir tyrėjų, doktorantų ir podoktorantinių studijų stažuotojų darbo rezultatas – 2012 m. paskelbti mokslo darbai. 2012 m. buvo dosnūs stambių publikacijų. Instituto mokslininkai parengė ir paskelbė 27 (2011 m. – 23, 2010 – 25; 2009 – 22) dideles publikacijas, t. y. monografijas, šaltinių publikacijas, straipsnių rinkinius, tęstinius leidinius ir 4 smulkius informacinius-bibliografinius leidinius (lietuviškas ir rusiškas *Lietuvos Metrikos naujienų* leidiniai, etnografiniai klausimynai) (publikacijų sąrašas – priede Nr. 1). Į šį skaičių neįtraukti kasmet leidžiami Instituto tęstiniai leidiniai – *Lietuvos istorijos metraštis*, *Lithuanian Historical Studies*, *Lietuvos etnologija*, *Lietuvos archeologija*. Tai geriausias rezultatas per praėjusius penkerius metus. Iš minėtų 27 leidinių 11 yra monografijos ir sintezės (viena monografija – vertimas į užsienio kalbą), 8 šaltinių publikacijos, 5 straipsnių rinkiniai ir tęstiniai leidiniai (*Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 4; *Miestų praeitis*, 3), 1 mokslo populiarinamasis leidinys, 2 bibliografijos. Nors ir strigdama dėl įvairių priežasčių, tęsiama *Lietuvos istorijos* sintezės leidyba – pasirodė XVIII a. skirto VII tomo pirma dalis. Sintezėms priskirtina ir *Lietuvos žydų istorijos* studija. Ypatingo skaitytojų dėmesio bei Patriotų premijos sulaukė D. Mačiulio, R. Petrausko ir D. Staliūno monografija, skirta istorinei atminčiai, „Kas laimėjo Žalgirio mūšį? Istorinio paveldo dalybos Vidurio ir Rytų Europoje“. LMT finansavus projektą, V. Žalys tęsė Lietuvos diplomatijos istorijos tyrimą, ir 2012 m. pasirodė dvi antro tomo knygos. Ž. Šaknys, R. Paukštytė-Šaknienė, V. Savoniakaitė ir I. Šidiškienė baigė ilgametį darbą prie Lietuvos kultūros atlaso. Jo baigiamuoju ir tam tikru mastu apibendrinančiu akordu tapo trečias ir

paskutinis *Lietuvos kultūros* tomas, skirtas Mažajai Lietuvai ir Žemaitijai. Daugelio metų darbą svaria monografija, skirta dabartinių žemaičių tapatybei, užbaigė ir Petras Kalnius. E. Svetiką ar R. Laukaitytę galima sveikinti jau su eilinėmis monografijomis, beje, nors chronologiškai labai nutolusiomis, bet tematiškai artimomis, nes skirtomis krikščioniškajai Lietuvos kultūrai, o O. Mastianica išleido pirmąjį savo darbą – moterų švietimo sistemos formavimuisi skirtą tyrimą. Įgyvendindamas veiklos tikslą – „kaupti, sisteminti ir skelbti Lietuvos istorijos šaltinius“, Institutas 2012 m. išleido fundamentalius istorijos šaltinius. Nauja knyga pasipildė Lietuvos Metrikų kolekcija – bendras Lietuvos ir Ukrainos publikuotojų darbas. Kaip ir kasmet, R. Miknys parengė naują M. Römerio dienoraščio tomą, o D. Antanavičius sėkmingai tęsė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitų knygų publikavimą. Bent du parengti ir publikuoti dokumentų rinkiniai skirti itin aštrioms santykių su Lietuvos kaimynais temoms: tai Lietuvos ir Lenkijos santykiams 1918–1920 m. skirtas dokumentų rinkinys bei labai sunkiai kelią į viešumą skynęsis Lietuvos ir SSSR santykiams Antrojo pasaulinio karo metu skirtas dokumentų rinkinys. Bent trys šaltinių publikacijos grąžina į XIX a.: viena skirta trumpajai Napoleono epochai Lietuvoje, kita naujai nušviečia vieno iš 1863 m. sukilimo vadų Antano Mackevičiaus asmenybę, o trečia – vyskupo Antano Baranausko anketa dvasininkams – yra tikras aruodas religijos istorijos ir etnografijos tyrėjams. 2012 m. sulaukėme ir labai reto – mokslo populiarinamojo leidinio. V. Pugačiauskas ryžosi lengvu stiliumi papasakoti Napoleono Lietuvoje ar Lietuvos napoleonmečiu istoriją. Kaip ir kasmet sudaryti bent trys straipsnių rinkiniai, gvildenantys pačias įvairiausias istorines problemas: nuo itin susidomėjimą keliančios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos, kontroversiškosios Suvalkų sutarties iki smalsumą žadinančios masonų istorijos ir dabarties. Naujas *Istorijos šaltinių tyrimų* tomas neleidžia kilti abejonėms dėl leidinio gyvybingumo ir jo sudarytojų atkaklumo, kaip ir pasirodęs *Miestų praeities* trečiasis numeris. Nors ir lėtai vieno žmogaus rengiama po truputį pirmyn žengia *Lietuvos istorijos bibliografija*, tačiau jos atsilikimui įveikti reikia kur kas didesnių pajėgų.

2012 m. mokslo bei profesiniuose leidiniuose Instituto mokslininkai ir tyrėjai paskelbė 145 didesnės nei 0,25 a. l. apimties publikacijas (2011 m. – 215, 2010 – 199, 2009 – 201). Taigi publikacijų skaičius gerokai sumažėjo, lyginant su ankstesniais metais. Išliko ir jau keletą metų stebima tendencija – mažėjantis mokslinių straipsnių skaičius recenzuojamuose, ypač periodiniuose mokslo leidiniuose. 2012 m. tokių straipsnių paskelbta 75 (2011 m. – 86, 2010 – 113; 2009 – 114), t. y. apie 52 proc. visų publikuotų straipsnių. Didesnių abejonių nekelia ir priežastys, dėl kurių mažėja straipsnių, nurodytos jau ankstesnėse ataskaitose ir vis dar aktualios: tai ir mokslininkų skaičiaus mažėjimas, ir darbas projektuose, kuriuose numatyti didesnės apimties darbai atsiskaitant tik rankraščiais, tai ir grupės mokslininkų ypač intensyvus darbas, užėmęs didžiąją dalį jų laiko, prie *Lietuvos istorijos*, padidėjęs dėmesys didesnės apimties darbams – monografijoms ir šaltinių

publikacijoms. Kita vertus, straipsnių ir mažų šaltinių publikacijų skaičiaus mažėjimą atveria parengiamos ir publikuojamos knygos (monografijos, šaltinių publikacijos ir kt.). Tai rodo ir 2009–2011 m. Instituto mokslo (meno) bei mokslinių tyrimų ir eksperimentinės veiklos vertinimo, kurį atliko LMT, rezultatai. 2009 m. Institutas surinko 23409,23 balus, aplenkdamas visus humanitarinius institutus, 2010 m. su 23736,88 balais nusileido tik Lietuvos literatūros ir tautosakos institutui, o 2011 m. vėl surinko daugiausia – 29252,21 balus. Gerus vertinimo rezultatus pirmiausia lemia didelis darbų, ypač stambių kiekių. Šiek tiek prastesnė padėtis su kokybiniu darbų vertinimu. Kita silpna Instituto vieta – tarptautinių projektų stygius, kadangi bendrame mokslinės veiklos vertinime šis punktas taip pat labai svarbus, kaip, beje, ir iš verslo subjektų uždirtos ūkiskaitinės lėšos. Nepaisant visų pastangų, kol kas rezultatai nedžiugina, ir šioje srityje gerokai atsiliekame nuo kitų institucijų. Tačiau apskritai mokslinės veiklos rezultatai šiomis sudėtingomis ekonominėmis sąlygomis yra geri.

Mokslinė Instituto mokslininkų veikla, jos svarba ir reikšmė buvo pripažinti oficialiai. Prof. dr. Zigmantui Kiaupai paskirta 2012 m. Lietuvos mokslo premija, jis tapo ir 2012 m. S. Daukanto premijos laureatu. Pripažinti buvo ir mūsų jaunųjų mokslininkų gebėjimai ir galimybės: A. Svarauskas laimėjo Lietuvos Respublikos Seimo įsteigtą Valskybės Nepriklausomybės stipendiją, o Laurynas Kurila – Lietuvos mokslų akademijos skiriamą jaunojo mokslininko stipendiją.

* * *

Tarptautiškumo požiūriu 2012 m. neišsiskyrė iš ankstesniųjų: puoselėti tradiciniai ryšiai ir veiklos formos. Kaip paprastai dalis publikacijų pasirodė užsienyje: 2012 m. užsienio leidiniuose paskelbti 38 straipsniai (2011 m. – 43, 2010 – 43 publikacijos), t. y. apie 26 proc. visų straipsnių, ir tai yra didesnė dalis, nei būta ankstesniais metais (20 proc. visų publikacijų). Nepasikeitė ir šių publikacijų geografija – šalys, su kuriomis mus sieja bendra istorija – Lenkija, Rusija, bet tiek pat publikacijų ir Vokietijoje. Būta publikacijų šalyse, su kuriomis anksčiau neturėta jokių mokslinių ryšių – Moldovoje, Rumunijoje. Straipsnių paskelbta JAV, Čekijos, Estijos, Ukrainos, Baltarusijos spaudoje. Prie tokio nemažo publikacijų skaičiaus daug prisidėjo ta aplinkybė, kad praėjusiais metais išėjo net keli leidiniai, kuriuose publikuota anksčiau vykusių konferencijų medžiaga ar šiaip specialiai Lietuvai skirti numeriai: *Tannenberg-Grünwald-Žalgiris 1410: Krieg und Frieden im späten Mittelalter*; *Образ другого. Страны Балтии и Советский Союз перед Второй мировой войной*; *Acta universitatis Carolinae*; *Матеріали до української етнології*. Tačiau kaip ir ankstesniais metais labai nedaug straipsnių pasirodė akademiniame pasaulyje plačiai žinomuose mokslo žurnaluose, kur įteikti tekstai recenzuojami labai atsakingai.

Tradicinė mūsų tyrimų rezultatų tarptautinės sklaidos forma yra ir tarptautinės konferencijos. Lietuvoje tarptautinėse konferencijose perskaityti 39 pranešimai (2011 m. – 49), o užsienyje – 64 (2011 m. – 48; 2010 – 46). Džiugu, kad mūsų mokslininkų aktyvumas

užsienyje didėja, kitose šalyse perskaityta ne ką mažiau pranešimų nei Lietuvoje (Lietuvoje regioninėse ir tarptautinėse konferencijose perskaityti 73 pranešimai). Belieka tikėtis, kad tai ne trumpalaikis įvykis, bet ilgalaikės tendencijos pradžia. Dalyvauta konferencijose ir pranešimai skaityti Anglijoje, Austrijoje, Baltarusijoje, Bulgarijoje, Danijoje, Estijoje, Indijoje, Ispanijoje, JAV, Latvijoje, Lenkijoje, Moldovoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Rusijoje, Suomijoje, Turkmėnistane, Ukrainoje, Vokietijoje. Mokslinių keilionių geografija plečiasi, nors pagrindinis partneris lieka tas pats – Lenkija, su kuria sieja neabejotinai glaudžiausi moksliniai ryšiai.

Tarptautiniams ryšiams mezgti ir plėtoti, Instituto mokslininkų tyrimų rezultatams skleisti svarbios Instituto rengiamos tarptautinės konferencijos. Nuolat rengiamos tęstinės konferencijos liudija nuoseklų darbą. 2012 m. rugsėjo 27–28 m. kartu su VDU surengta tradicinė XVIII a. istorijai skirta mokslinė konferencija „LDK XVIII amžiuje: miestai ir miesteliai“; 2012 m. spalio 8–11 d. LII su ilgamečiais partneriais – Herderio bei Šiaurės Rytų institutais surengė tarptautinę doktorantų konferenciją „Praeities reprezentavimas architektūroje“. Formuojasi ir kita tradicija – tai tarptautinės mokslinės konferencijos, rengiamos Londone kartu su Londono universitetiniu koledžu (UCL). 2012 m. gruodžio 17–18 d., bendradarbiaujant su UCL bei Lietuvos ambasada, buvo surengta konferencija „Žydai ir nežydai Lietuvoje: koegzistencija, bendradarbiavimas, prievarta“. 2012 m. gruodžio 6–7 d. taip pat tradiciškai surengta kasmetinė sovietmečiui skirta konferencija „Nacionalizmas kaip darbotvarkė: forma ir turinys“.

LII taip pat prisidėjo rengiant šias konferencijas: „Vidurio Rytų Europa mūsų prie Mėlynųjų Vandenų metu“, vykusią VDU 2012 m. gegužės 24–26 d., „Lietuva–Lenkija–Švedija: Europos dinastinės jungtys ir istoriniai-kultūriniai ryšiai“, rengtą LDK valdovų rūmuose (2012 m. spalio 4–5 d.) bei „LDK istorijos ir tradicijos fenomenai: tautų atminties vietos“ VU (2012 m. lapkričio 15–16 d.).

Greta mokslinių konferencijų 2012 m. Institute vyko ir daugybė mokslinių seminarių, daugumą kurių surengė A. Nikžentaitis. Ypač reikėtų pažymėti pasaulinio garso tyrinėtojos, kultūros antropologės prof. A. Asmann seminarą bei renginių ciklą, skirtą atminties kultūrų dialogui Lietuvoje, Ukrainoje, Lenkijoje bei Baltarusijoje. Svarbi ir Londone UCL vykusi diskusija su istoriku Normanu Daviesu, kurią LII rengė kartu su minėtu universitetu bei LR ambasada Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos karalystėje.

Plėtojant tarptautinius ryšius remtasi sutartimis su užsienio mokslo institucijomis. Institutas turi galiojančias bendradarbiavimo sutartis su šiomis užsienio švietimo bei mokslo institucijomis: Adomo Mickevičiaus universitetu Poznanėje, Lenkijos MA Tadeuszo Manteuffelio istorijos institutu, M. Koperniko universiteto Torunėje Istorijos fakultetu, Rusijos MA Visuotinės istorijos bei Rusijos MA Rusijos istorijos institutais, Herderio institutu Marburge (Vokietija), Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos Ukrainos istorijos institutu, Lenkijos mokslų akademijos Krokuvoje II Istorijos-filosofijos skyriumi.

2012 m. atnaujintos sutartys su Valstybiniu Baltarusijos universitetu Minske bei Lenkijos MA Mokslo istorijos institutu.

Pagal bendradarbiavimo tarp LII bei Varmijos–Mozūrijos universiteto Olštine sutartį (pasirašytą 2008 m. spalio 28 d.) nuo 2010 m. šiame universitete tęsiama lituanistikos studijų programa (LII projektui vadovauja prof. habil. dr. T. Bairašauskaitė bei habil. dr. A. Nikžentaitis). Nuo 2013 m. ši veikla bus vykdoma ES struktūrinių fondų finansuojamo projekto „Lituanistikos (baltistikos) centrų akademinio mobilumo skatinimas ir tarptautiškumo plėtra“ (Nr. VP1-2.2-ŠMM-08-V) lėšomis.

Nuo 2012 m. Lietuvos istorijos institutas dalyvauja tarptautiniame moksliniame projekte „Kasdienybė Antrojo pasaulinio karo metais“ (projektą koordinuoja Herderio institutas Marburge, Vokietijoje). LII pasirašė susitarimą su Lenkijos MA Mokslo istorijos institutu dėl bendradarbiavimo tyrinėjant viduramžių rankraščius Vilniaus bibliotekose (LII projektą vykdys dr. Rūta Čapaitė). 2012 m. dalyvauta rengiant projektą, skirtą lyginamosioms elitų studijoms Europoje moderniais laikais (projektas įteiktas Europos mokslo tarybos finansavimui, bet atsakymas dar negautas). LII taip pat kaip ir ankstesniais metais dalyvauja tarptautinio mokslinių institucijų tinklo NISE (*National movements and intermediary structures in Europe* – Tautiniai judėjimai ir tarpinės struktūros Europoje) veikloje. LII mokslininkai dalyvauja Šiaurės Rytų instituto (Vokietija) projekte „Pabaltijys. Vieno Europos regiono istorija“. Kartu su Varšuvos valstybiniu archeologiniu muziejumi vykdomas projektas, skirtas M. Brenšteino rankraščio „Kauno gubernijos archeologinis inventoriūs“ publikavimui (LII šį projektą koordinuoja R. Banytė-Rowell). Projekto trukmė 2011–2013 m. Lietuviškosios projekto dalies dalyvių darbą 2012 m. finansavo Lietuvos mokslo taryba. Nepaisant iškilusių sunkumų, baigtas įgyvendinti bendras su Lenkijos tarptautinių santykių institutu (LII jam vadovauja dr. A. Kasparavičius) projektas „Lietuvos–Lenkijos diplomatiniai dokumentai (1938–1940 m.)“. Jau pasirodė ir šio projekto rezultatas – dokumentų rinkinys lietuvių kalba. G. Piličiauskas dalyvavo Europos tarpvyriausybinių bendradarbiavimo programoje mokslo ir technologijų srityje – COST (*European Cooperation in Science and Technology*). Veikla: TD0902. Užlietų vietų priešistorinė archeologija ir kontinentinio šelfo landšaftas. Trukmė 2009–2013. LII taip pat dalyvavo teikiant paraišką pagal COST programą „Alterity and Nation-Building“ (koordinavo jau minėtas tarptautinis tinklas NISE), tačiau šis projektas, nors ir labai gerai įvertintas, finansavimo negavo. Rusijos Federacijos ir Lietuvos Respublikos istorikų komisijos rėmuose, bet faktiškai Lietuvos istorijos ir Rusijos MA Visuotinės istorijos institutuose buvo parengtas dokumentų rinkinys „Sovietų sąjunga ir Lietuva Antrojo pasaulinio karo metais“, t. 2. (*СССР и Литва в годы Второй мировой войны, т. 2 Литва в политике СССР и в международных отношениях (август 1940 – сентябрь 1945 гг.)*).

Apskritai tarptautinėje plotmėje ryškesnių poslinkių neįvyko, nors vis gausesni ir glaudesni ryšiai mezgasi su Lenkijos mokslo ir studijų institucijomis, kurias mokslo re-

forma kaimyninėje šalyje taip pat skatina siekti tarptautiškumo. Instituto mokslo taryboje prasidėjo diskusija, kaip, kokiais būdais paskatinti tyrėjus aktyviau dalyvauti tarptautiniame mokslo gyvenime, bet priimtina sprendimą rasti pasirodė ne taip paprasta.

* * *

2012 m. įsibėgėjo naujų, 2011 m. patvirtintų bendrų doktorantūros komitetų darbas – istorijos krypties doktorantūros su Vilniaus universitetu, ir etnologijos krypties su Vytauto Didžiojo universitetu. Taip pat sėkmingai tęsiasi pagal senąjį doktorantūros įstatymą prasidėjusios doktorantūros studijos bendroje doktorantūroje su Klaipėdos universitetu. 2012 m. doktorantūros studijas baigė Alfredas Rukšėnas ir Loreta Martynėnaitė, kurių disertacijų gynimai numatomi 2013 m. vasarą. Doktorantūros studijas Institute tęsia istorikai Živilė Mikailienė, Darius Juodis, Andrejus Ryčkovas ir Karolis Čaplikas, archeologė Oksana Valionienė. 2012 m. į istorijos krypties doktorantūros studijas priimti 2 doktorantai – Juozapas Paškauskas ir Eglė Deveikytė, į etnologijos krypties – Inga Zemblienė. Klaipėdos universitete doktorantūros studijas baigė kolega Rytis Jonaitis, kurio 2013 m. taip pat laukia disertacijos gynimas, o studijas tęsia Irma Kaplūnaitė.

Instituto mokslininkai aktyviai dalyvavo rengiant jaunos mokslininkus: jie vadovavo 16 doktorantų, buvo 13 Gynimo tarybų nariais, opanavo 12 disertacijų. Sukauptos žinios ir patirtis panaudojami dalyvaujant studijų procese. Net 19 Instituto mokslininkų dėstė Lietuvos ir užsienio aukštosiose mokyklose: Vilniaus universitete, Lietuvos edukologijos universitete; Klaipėdos universitete, Kauno Vytauto Didžiojo universitete, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje, Lituaništinėse studijose Olštynė, Lenkijoje, Europos aukštojoje teisės ir administracijos mokykloje.

Institutas ir toliau sėkmingai dalyvavo podoktorantinių stažuočių programoje, finansuojamoje ES struktūrinių fondų lėšomis, administruojamoje LMT. 2012 m. studijas baigė antroji podoktorantinių stažuotojų karta – dr. Vaiva Narušienė, dr. Marius Ščavinskas, dr. Skaidrė Urbonienė. Tais metais podoktorantinių stažuočių konkursą laimėjo ir stažuotis į LII atėjo dr. Tomas Čelkis, dr. Olga Mastianica, dr. Darius Žiemelis.

* * *

Įgyvendinant Instituto veiklos tikslą „bendradarbiauti su valdžios, visuomenės ir verslo atstovais, vykdyti lituanistinių mokslinių tyrimų, socialinės ir kultūrinės plėtros užsakomuosius darbus, teikti metodologinę, metodinę ir kitą pagalbą“ tradiciškai buvo bendradarbiaujama su nuolatinais socialiniais partneriais – Užsienio reikalų ministerija bei Lietuvos Respublikos Seimu, su kuriais pasirašytos bendradarbiavimo sutartys. Remiant Užsienio reikalų ministerijai 2012 m. pavyko išleisti bent du dokumentų rinkinius. Tai E. Gimžausko ir A. Svarausko parengtas rinkinys „Lietuvos ir Lenkijos santykiai: nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki L. Želigowskio įvykdyto Vilniaus užėmimo (1918 m. lapkritis – 1920 m. spalio)“ bei Č. Laurinavičiaus, A. Kasperavičiaus ir N. Lebedevos darbo rezultatas „СССР и Литва в годы Второй мировой войны. Т. II: Литва в

политике СССР и в международных отношениях (август 1940 – сентябрь 1945 гг.)“.

2012 m. baigėsi prieš metus pradėtas „Lietuvos geležinkelių“ paremtas habil. dr. Alvydo Nikžentaičio sumanytas ir įgyvendintas bendras Lietuvos istorijos instituto, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto, Varšuvos universiteto, Lenkijos istorijos muziejaus, Goethės instituto, Lenkijos instituto Vilniuje projektas „Atminties kultūrų dialogas ULB erdvėse“.

Vien 2012 m. Vilniaus ir Varšuvos universitetuose surengtos 5 paskaitos-diskusijos, kurių metu nagrinėti nacionalistiniai praeities vaizdiniai, aiškinti santykiai tarp ULB valstybių ir Lenkijos. Miestų tyrimų skyrius bendradarbiavo su Vilniaus savivaldybe rengiant Vilniaus dienas Sankt Peterburge, surengtas seminaras – vieša paskaita „naujausi archeologiniai atradimai Vilniuje ir Sankt Peterburge“.

2012 m. Instituto etnologai aktyviai prisidėjo savo paskaitomis išleidžiant jau septintąją „Jaunojo etnografo“ mokyklos laidą. Taip pat buvo tęsiamas bendradarbiavimas su senais partneriais, rengiant mokslo sklaidos renginius regionuose: pirmiausia su Birštono rajono savivaldybe ir Birštono viešąja biblioteka, Panevėžio krašto muziejumi ir G. Petkevičaitės-Bitės viešąja biblioteka, taip pat dalyvauta kitų rajonų kultūros institucijų renginiuose arba konsultuota juos rengiant. Kaip ir kasmet Instituto mokslininkai buvo aktyvūs įvairių valstybinių komisijų, ekspertų grupių, tarybų veikloje. Mokslininkų dėka Institutas buvo matomas ir viešajame diskurse; perskaityta per 50 viešų paskaitų, dalyvauta 8 knygų pristatymuose (tarp jų V. Gerulaitienės surengtame T. Lepnerio „Prūsio Lietuvio“ pristatyme Lietuvos Respublikos ambasadoje Berlyne), paskelbta 19 mokslo populiarijamųjų straipsnių įvairioje spaudoje, negalutiniais duomenimis, per 40 kartų pasisakyta televizijos ir radijo laidose, įvairiose diskusijose. Dar 34 pranešimai perskaityti regioninėse konferencijose. S. Sarcevičius ir G. Vaitkevičius padėjo kurti televizijos filmą apie Vilniaus ištakas.

* * *

Apibendrinant metų veiklą, pažymėtina, kad nepaisant lėšų stygiaus, pasiekti rezultatai, įgyta patirtis dirbant su LMT projektais bei ilgalaikėmis programomis, bendradarbiaujant su Lietuvos ir užsienio partneriais, leidžia tikėtis rezultatyvaus darbo 2013 metais.

2013 m. bus panašūs finansavimo, veiklos organizavimo bei vykdymo prasme. Galime pasidžiaugti, kad valstybės paskirtos asignavimų lėšos šį kartą Institutui „tepalieka“ 120 tūkst. litų lėšų, reikalingų darbuotojų atlyginimams, trūkimą. Reikės labai susitelkti vykdant Instituto ilgalaikes mokslinių tyrimų programas, lanksčiai dirbti derinant darbą institucinėse bei ilgalaikėse programose su specialiais valstybės užsakymais bei LMT projektais. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį, kad šalia pagrindinės veiklos Vyriausybė iš Instituto 2013 m. tikisi pagalbos liepos mėnesį prasidedančiam Lietuvos pirmininkavimui ES. Pažymėtina, kad Instituto administracija ir toliau skatins mokslininkus reikštis tarptautinėje erdvėje.

Zita Medišauskienė